

**ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ВАЖЛИВІСТЬ, РОЗВИТОК ТА АКТУАЛЬНІСТЬ****THE ROLE OF A PRIVATE DETECTIVE:
IMPORTANCE, DEVELOPMENT AND URGENCY**

Костенко І.В., к.ю.н.,
доцент кафедри публічного права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стужук О.В., студентка I курсу факультету соціології і права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ткаченко А.В., студентка I курсу факультету соціології і права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглядаються та досліджуються сутність, місце та поняття, а також закономірності існування проблематики реалізації інституту приватної детективної діяльності та питання його належного законодавчого закріплення на теренах нашої держави. Визначається необхідність і цінність розшукової (детективної) діяльності нині, а також методи та способи її належного втілення у сучасних реаліях. У цій статті також висвітлюється поступовий розвиток ролі приватного детектива. Аналізується минуле приватної детективної діяльності у процесі її формування як підрозділу системи державних органів зарубіжних країн та України. Проводиться аналіз діяльності відповідних агентств у країнах Європи й основ здобутого успішного практичного досвіду. Розглядається актуальність та ефективність реалізації приватної детективної діяльності і динаміка легалізації відповідних структур у правовому полі України. Висвітлюються проблеми відсутності легалізації та законодавчого закріплення діяльності, яка де-факто існує в Україні. Приділяється увага вивченню світової практики у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян шляхом надання детективних послуг. Окрім того, проводиться детальний аналіз основних положень, структурного компонування та змістовної наповненості наукових досліджень стосовно постановки цього питання. Визначаються фундаментальні положення та пропозиції щодо запровадження ефективного механізму нормативної регуляції й організації діяльності приватних агенцій. Висвітлюються проблеми здійснення державного контролю за якістю надання відповідних послуг і компетенцією суб'єктів детективної діяльності. Розглянуті причини формування високого попиту та перспективи роботи у сфері приватної детективної (розшукової) діяльності.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, розшукова діяльність, проблематика закріплення інституту приватних детективів, законодавче впровадження.

The article considers and investigates the essence, place and concepts, as well as the patterns of existence of the problem of implementation of the institution of private detective work and the issue of its proper legislative consolidation in our country. The necessity and value of search (detective) activity in our time, as well as methods and ways of its proper implementation in modern realities are determined. This article also highlights the gradual development of the role of the private detective as a reliable structural element throughout society. The past of private detective activity in the process of its formation as a subdivision of the system of state bodies of foreign countries and Ukraine is analyzed. An analysis of the activities of relevant agencies in European countries and the foundations of successful practical experience. The relevance and effectiveness of the implementation of private detective activity at the moment and the dynamics of legalization of relevant structures in the legal field of Ukraine are considered. The problems of lack of legalization and legislative consolidation of activities that de facto exist in Ukraine are highlighted. Attention is paid to the study of world practice in the field of protection of rights, freedoms and legitimate interests of citizens through the provision of detective services. In addition, a detailed analysis of the main provisions, structural layout and content of research on this issue. Fundamental provisions and proposals for the introduction of an effective mechanism for regulatory regulation and organization of private agencies are identified. The problems of state control over the quality of relevant services and the competence of detectives are highlighted. The reasons for the formation of high demand and prospects for work in the field of private detective (search) activities are considered.

Key words: private detective, search activity, problems of consolidation of the institute of private detectives, legislative implementation.

Постановка проблеми. Інститут приватної детективної діяльності вже давно існує в Україні, проте й досі має проблеми щодо належного нормативно-правового забезпечення. Це зумовлює необхідність проведення відповідних досліджень та аналізу фундаментальних основ приватної детективної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище приватної детективної (розшукової) діяльності розглядається у працях таких науковців, як О.С. Євич, І.О. Беззуб, В.О. Черков, П.О. Попов, О.І. Польгун, А.О. Шапарь, В.Д. Поливаний та ін.

Метою цієї роботи є дослідження ролі приватної детективної діяльності, здійснення розшукової діяльності та розвитку в Україні та світі. Також метою є аналіз проблематики законодавчого врегулювання цього явища в Україні та визначення фундаментальних положень.

Виклад основного матеріалу. Приватний детектив – це фізична особа – підприємець, котра здійснює приватну детективну (розшукову) діяльність на підставах і в порядку, що передбачені цим законом, а приватна

детективна (розшукова) діяльність – дозволена органами Національної поліції України підприємницька діяльність приватних детективів або об'єднань приватних детективів щодо надання замовникам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів [1].

Якщо ж говорити про визначення приватної детективної діяльності, то в останньому зареєстрованому проєкті народних депутатів із цього питання вона визначається як незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг із метою забезпечення захисту їх прав і законних інтересів на платній договірній основі [2].

Загалом діяльність приватного детектива складається з безлічі важливих і складних комплексних заходів, які потребують належного врегулювання та закріплення. Із цього випливає, що спектр роботи поширюється на більшість аспектів життєдіяльності суспільства, адже полягає у реагуванні на потреби громадян. Окрім того,

інтерес щодо активізації детективних послуг є не тільки у потенційних клієнтів, а й у правоохоронців, оскільки її здійснення сприяє зменшенню надходження незначних звернень або тих, які не відповідають функціям вищенаведених органів.

З огляду на те, що їхнім завданням також є забезпечення прав і свобод людини, можна сказати, що така діяльність є затребуваною для демократичної, правової та соціальної країни. Впровадження належних механізмів її регулювання зможе не тільки забезпечити захист інтересів окремих громадян, а й стати корисним здобутком для держави. Зокрема, це належна реєстрація нових підприємницьких структур, отримання нових надходжень до бюджету, вдосконалення механізму правоохоронної діяльності у країні.

Питання сприйняття та розуміння функціональної частини діяльності приватного детектива залишається маловідомим для суспільства. Навіть не зважаючи на улюблених персонажів мільйонів людей – Еркюля Пуаро та Шерлока Холмса, інформації про цю професію в інтернеті порівнювано мало. Проте, незважаючи на відсутність великої зацікавленості, історія професії приватного детектива дуже цікава і має свої загадки та таємниці, незвичайних персонажів і захопливі історії, від яких холоде серце. Саме історія розвитку професії приватного детектива дає письменникам тих, хто стає прототипами для персонажів книг та історій. Тому ми розглянемо, як розвивалася професія приватного детектива: дізнаємося найменші дрібниці, які ховалися від нас в щілинах історії та в архівах секретних документів, зустрінемо несподівані та цілком логічні факти та нарешті поглянемо на цю професію зовсім іншими очима.

Першу детективну діяльність приписують індійському брахману Чанак'я, також відомого під іменами Каутілья, Вішнугупта і Ватсьяна. Вважається, що з-під пера Чанак'я вийшов відомий трактат «Артхашастра» («Наука про політику»). У цій пам'ятці висвітлені питання державного устрою, здійснення монархами внутрішньої та зовнішньої політики, правотворчої діяльності, містяться норми цивільного, кримінального, процесуального права [3, с. 73], але, крім цього, він наймав людей для переслідування можливих ворогів держави та збирання інформації про підозрілих людей, що і стало прототипом для майбутньої професії.

Наступною людиною, яка також зробила значний вклад у цю професію, можна назвати сумнівного Джонатана Вайльда. Вже у XVIII ст. починали з'являтися люди, котрі займалися роботою, дуже схожою на роботу приватного детектива. Причиною було те, що до 30-х рр. XIX ст. в Англії звичної нам поліції не було, і люди були змушені самостійно розв'язувати всі проблеми.

«Як показує спостереження, рідко так буває, щоб природа явила світові людину, покликану згодом відігравати помітну роль на сцені життя і не сповістила б про те будь-яким знаменням; і як поет-драматург зазвичай підготовлює вихід кожного значного персонажа урочистою розповіддю або хоча б громом труб і барабанів, так і мати-природа повідомляє нам про свій намір, посилаючи нам яке-небудь знамення і виголошуючи: *Veniēti occurrite morbo!*» [4] – так описав його народження у своїй крижці англійський письменник, видатний представник англійського реалізму XVIII ст. Генрі Філдінг. Окрім цього, Філдінг був одним із засновників сучасної британської правоохоронної системи. Його головна заслуга полягає у формуванні підрозділу з восьми поліцейських, «чоловіків містера Філдінга», а також він писав брошури, в яких пропонував реформи щодо злочинності та бідності, але їх рекомендації не змогли реалізувати через падіння уряду. Тобіас Смоллетт, зокрема, пише в «Перегрин Пікл» про знецінення реформ Філдінга, називаючи того торговцем правосуддя.

На публіці Вайльда вважали героєм – він був одним із тих, хто подбав про арешт злочинців. У 1718 р. Вайлд

назвав себе «генералом злодіїв Великої Британії та Ірландії». Сам він стверджував, що завдяки йому на шибениці було страчено понад 60 злодіїв, але весь жах був у тому, що він розкривав сплановану ним же справу. Професійні злочинці крали щось у людей і віддавали Вайльду, а він повертав вкрадене господарям і розповідав, як вміло розкрив цю справу. Джонатан Вайльд став начальником злочинного світу Лондона, він поділив його на райони та поставив на кожному свого капітана, а тих, хто відмовлявся працювати на нього, він ловив і здавав державі.

Найголовнішою фігурою в розвитку інституту приватного детектива виступає Ежен Франсуа Відок, засновник французької кримінології та сучасної поліції. Він відкрив приватне детективне агентство, яке було, мабуть, першим у світі, проте, незважаючи на всі заслуги, і в нього були проблеми з законом. Відок видавав себе за іншу людину, безліч разів тікав із місця ув'язнення, був в'язнем Бісетра та пізніше Тулону, входив до банди грабіжників. Оскільки з поліції його змусили піти, решту життя він працював у своєму розшуковому бюро. Також видав словник кримінального жаргону й низку книг, присвячених виявленню злочинців і проблемі гуманного ставлення до них [5].

Нині незаслужено забули одну особистість, яка була дуже знаменитою – Ігнатія Пауля Поллакі, або ж Поллакі Падінгтонського. Він був угорським емігрантом, котрий став одним із перших приватних детективів вікторіанської епохи. З ним дуже часто радилися детективи Скотленд-Ярду. Його знання шести мов, гострий розум і чудова пам'ять дуже допомагала його роботі. Князь слідчих і король шпигунів – так його називали звичайні люди. Його фотографія не збереглася донині, бо він був дуже потайною людиною. Він перший, хто назвав себе детективом-консультантом, ким був і знаменитий Шерлок Холмс (помилково вважають, що Холмс був приватним детективом) [6]. Окрім того, він міг виконувати доручення інземних урядів, розкривав багато гучних справ. Навіть його газетні зашифровані оголошення не можуть розшифрувати і тепер. Вся суть його системи полягала в тому, що він не вів ніяких записів, у бюро не було секретаря, співробітники були навіть не знайомі один з одним, а в його пам'яті та записній книзі фігурували п'ят номерами.

Нині приватні детективи займаються розслідуваннями, вони шукають зниклих безвісти, займаються розслідуваннями у сімейно-побутовій сфері, а також деякими видами економічних розслідувань та ін. Дуже часто вони також працюють у взаємодії із правоохоронними структурами. Здебільшого приватні детективи завжди залишаються в тіні, але це ніяк не заважає їм здійснювати свої обов'язки.

Варто зазначити, що у більшості країн світу інституція приватної детективної діяльності має чітке нормативно-правове забезпечення й ефективно діє багато років. До них належать Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Франція, Бельгія, Норвегія, Швеція, Іспанія та ін. Що характерно, детективи цих країн на ряду з іншими правоохоронними органами мають доступ до певних державних технологій та інформаційних ресурсів, як-от використання криміналістичних лабораторій, отримання відомостей про особу або носіння зброї. Переважно на них покладається: 1) знаходження інформації в інтересах клієнта, 2) підтримання безпеки інтересів великих фірм і компаній, 3) розслідування справ щодо зникнення осіб [7, с. 146–148].

Проте слід розуміти, що такій довірі з боку держави до діяльності детектива передусє обов'язкова перевірка на професійну придатність, наявність правової освіти, відповідність вимогам доброчесності та, залежно від вимог, проходження необхідного кваліфікаційного іспиту для отримання ліцензії. Дуже часто детективи співпрацюють або взаємодіють із державними правоохоронними органами як в обміні інформацією, так і у формі допомоги з реалізації практичних дій – проведення розслідування злочинів. Тобто задля встановлення доцільного й оптимального нормативного

регулювання приватної детективної діяльності необхідно буде застосувати вже наявні накопичені знання й відомості як українських науковців і практиків, так і напрацьовань зарубіжного практичного досвіду.

Вважається, що діяльність детектива в межах українського права має відповідати та діяти відповідно до універсальних умов, оскільки суть його роботи поєднує в собі елементи оперативного працівника та слідчого.

Загалом в Україні існують і діють безліч приватних детективних агентств. За неофіційними даними їхня кількість становить від 4 до 7,5 тисяч, а подекуди й до 25–30 тисяч. Варто зазначити, що реєструються вони як: 1) засоби масової інформації, 2) інформаційні бюро, 3) детективно-охоронні агенції, 4) сервісні фірми. Станом на 2019 рік функціонувало близько восьми професійних асоціацій приватних детективів у статусі громадських об'єднань, що свідчить про важливу проблему наявності прогалин і неефективності його застосування у справах щодо порушення інтересів приватних детективів.

Якщо ж говорити про актуальність законодавчого закріплення діяльності приватного детектива варто вказати, що в парламенті неодноразово розглядалося питання легалізації інституту приватних детективів. Ідея розробки доцільного та раціонального акта для унормування їхньої діяльності з'явилася ще 2000 р., проте жоден із запропонованих проектів так і не отримав достатньої підтримки. Відтоді робота над цим питанням вповільнилася до кінця 2015 р. [8, с. 25–27]. Зокрема, 13 квітня 2017 р. був прийнятий Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», але згодом 18 грудня 2018 р. його було відхилено. Пізніше у 2019 та 2020 рр. надходили й інші законопроекти з пропозиціями й ідеями щодо включення належного нормативно-правового регулювання цього інституту [9, с. 111–112].

Говорячи про теперішній стан речей слід згадати про прийнятий у першому читанні 17 лютого 2021 р. Проект Закону про приватну детективну діяльність, метою якого є законодавче врегулювання здійснення приватної детективної діяльності.

Серед основних положень, що закріплюються у відповідному документі, розглядається:

- сфера приватної детективної діяльності;
- види детективних послуг і суб'єктів їх провадження (надання);
- кваліфікаційні вимоги до приватних детективів;
- основні права й обов'язки суб'єктів приватної детективної діяльності;
- правові механізми захисту інтересів замовників детективних послуг;
- обов'язки суб'єкта приватної детективної діяльності з обліку наданих детективних послуг;

– організація державного та громадського контролю за приватною детективною діяльністю.

Окрім того, автори законопроекту також подбали про дотримання принципу конфіденційності, відсутність якого унеможливила б надання оптимального рівня захисту персональних даних осіб, котрі стали частиною відомостей, отриманих у ході розслідування. Гарантіями ж професійних прав приватного детектива мають стати основоположні правила, зокрема: 1) забороняється втручатися до здійснення приватної детективної діяльності, 2) забороняється вимагати від приватного детектива розголошення інформації або залучати його до співробітництва, що вимагає такого розголошення.

З огляду на це слід підкреслити, що для розв'язання проблеми запровадження ефективного механізму діяльності інституту приватного детектива та закріплення його ролі у суспільстві слід:

- визначити порядок і роль приватних детективів і детективних агентств у системі правоохоронних органів,
- встановити конкретні права й обов'язки приватного детектива, зокрема межі його повноважень,
- розробити належний план отримання відповідної освіти та порядок ліцензування приватної детективної діяльності,
- встановити порядок взаємодії приватних детективів із державними правоохоронними органами та їхніми структурами [10, с. 198–199].

У США існує три класи ліцензій, які видаються приватним детективам. Це ліцензія класу «А» (за нею дозволяється лише збір інформації), ліцензія класу «В» (передбачає виконання охоронної функції), ліцензія класу «С» (комбінована). В Україні це ніяк не регулюється, хоч для цього потрібно пройти спеціальну підготовку, відповідний стаж і відповідну ліцензію для заняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю. За таких умов більша перспектива в тому, щоб стати прокурором чи адвокатом, які мають більше прав і врегульовану законодавством професію. Інститут приватної детективної діяльності нині перебуває тільки на етапі становлення, і нам потрібно докласти великих зусиль для покращення умов для приватних детективів у нашій країні. Буде дуже прикро, якщо така діяльність втратить, зникне для України тільки через недостатність врегулювання.

В Україні приватні детективи можуть займатися перевіркою даних, збором даних про вашого колегу, боса чи про людей, про яких ви хочете дізнатися більше. Також нерідко це можуть бути шлюбно розслідування або розслідування шахрайства, пошук безвісти зниклих або ідентифікація людини за номером мобільного телефону. Приватний детектив може навіть охороняти вас і надавати юридичні послуги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність № 10024 від 08 лютого 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65453 (дата звернення: 19.05. 2020)
2. Проект Закон про приватну детективну діяльність № 3010 від 04 лютого 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення: 19.05. 2020)
3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн : навчальний посібник. Львів : «Новий Світ-2000», 2008. 480 с.
4. Генри Филдинг. История жизни покойного Джонатана Уайлда Великого / перевод: Н. Вольпин. 2011. 152 с.
5. Джеймс Мортон. The First Detective: The Life and Revolutionary Times of Vidocq. Ebury Press, 2012. 352 p.
6. Сергій Лисенко. Як розкривати тяжкі злочини. «Видавництво Людмила», 2019. 349 с.
7. Пушняк М.О. Інститути приватної детективної діяльності в країнах ЄС: теоретико-правові аспекти : тези доп. між нар. наук.-прак. конф (м. Київ, 02 березня 2017 р.). Київ, 2017. С. 145–149.
8. Беззуб І.О. Приватна детективна діяльність: українські реалії та зарубіжний досвід. *Громадська думка про правотворення*. 2017. № 10 (135). С. 25–32
9. Мулявка Д.Г. Актуальні проблеми легалізації ринку детективних послуг: адміністративно-правовий аспект. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 10. С. 107–113.
10. Гришко В.І., Хоружа І.Г. Проблеми імплементації Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 197–199.